

Koningen van het schaakbord

Paul van der Sterren

2018 Thinkers Publishing

Copyright © 2018 **Paul van der Sterren**

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Vragen richten aan Thinkers Publishers, 9850 Landegem, België.

Email: info@thinkerspublishing.com

Website: www.thinkerspublishing.com

Redactie en lay-out: Herman Grooten

Software-ondersteuning: Hub van de Laar

Redactionele ondersteuning: Dimitri ten Have

Foto's: Frans Peeters en Jos Sutmuller

Omslagontwerp: Mieke Mertens

Grafische vormgever: Philippe Tonnard

Productie en drukbegeleiding: BESTinGraphics, België

ISBN-nummer: 9789492510402

Wettelijk Depotnummer: D/2018/13730/21

Koningen van het schaakbord

Paul van der Sterren

Thinkers Publishing 2018

www.thinkerspublishing.com

Inhoudsopgave

Inleiding.....	6
Hoofdstuk 1 – François-André Danican Philidor.....	9
Hoofdstuk 2 – De tweekamp La Bourdonnais – McDonnell, 1834.....	13
Hoofdstuk 3 – Londen 1851, het eerste toernooi.....	17
Hoofdstuk 4 – Paul Morphy.....	23
Hoofdstuk 5 – Wilhelm Steinitz.....	29
Hoofdstuk 6 – Emanuel Lasker.....	39
Hoofdstuk 7 – José Raúl Capablanca.....	55
Hoofdstuk 8 – Alexander Aljechin.....	67
Hoofdstuk 9 – Max Euwe.....	77
Hoofdstuk 10 – Den Haag-Moskou 1948, een nieuw begin.....	91
Hoofdstuk 11 – Michail Botvinnik.....	99
Hoofdstuk 12 – Vasili Smyslov.....	111
Hoofdstuk 13 – Michail Tal.....	125
Hoofdstuk 14 – Tigran Petrosjan.....	137
Hoofdstuk 15 – Boris Spasski.....	151
Hoofdstuk 16 – Robert James Fischer.....	167
Hoofdstuk 17 – Anatoli Karpov.....	185
Hoofdstuk 18 – Garri Kasparov.....	201
Hoofdstuk 19 – Vladimir Kramnik.....	219
Hoofdstuk 20 – Viswanathan Anand.....	237
Hoofdstuk 21 – Magnus Carlsen.....	253
Hoofdstuk 22 – Epiloog.....	267

Inleiding

Mensen die ergens goed in zijn, héél goed, onbegrijpelijk goed, hebben altijd een grote aantrekkingskracht uitgeoefend op de minder met uitzonderlijke gaven be-deelde medemens. Voor schakers is dat niet anders. Toekijken hoe de grote kam-pioenen hun onderlinge titanenstrijd uitvechten is voor velen nog fascinerender dan zelf een partij te spelen.

In dit boek treden de grootste schakers uit de geschiedenis voor het voetlicht, de kampioenen die in hun tijd de grootste waren. Wereldkampioenen dus, al beginnen we in een tijd waarin dat woord nog niet bestond. Aan de hand van korte biogra-fieën, hun beroemdste partijen en een karakteristiek van hun spel, zal ik proberen te laten zien wat deze groten zo groot maakte en wat hun betekenis was voor de schaakwereld. En passant volgen we daarmee ook de ontwikkeling van het schaak-spel zelf, dat in de afgelopen tweeënhalve eeuw weliswaar hetzelfde is gebleven, maar tegelijk ingrijpend is veranderd.

Schaken is een onuitputtelijk spel. Toen omstreeks 2005 duidelijk werd dat zelfs de allersterkste spelers ter wereld niet langer opgewassen waren tegen de zich in hoog tempo ontwikkelende schaakcomputers, leek het er even op dat het spel zijn glans verloren had, maar inmiddels kunnen we vaststellen dat eerder het omgekeerde is gebeurd. De computer, met zijn alle menselijke maatstaven te boven gaande re-kenvermogen, blijkt een dimensie aan het schaken te hebben toegevoegd waar nu dankbaar gebruik van wordt gemaakt. Waar vroeger de bezoekers van een schaak-toernooi (meestal op zijn best een paar honderd) weinig anders konden doen dan, zonder er veel van te begrijpen, ademloos toekijken hoe de topspelers elkaar mys-terieuze krachtzetten naar het hoofd slingerden, kunnen tegenwoordig ongelimi-teerd veel liefhebbers van over de hele wereld ieder belangrijk toernooi live volgen via het internet, waarbij zowel menselijke commentatoren als computerpro-gramma's voortdurend laten zien wat er allemaal aan al of niet verborgen moge-lijkheden in de partijen zit. Zo worden de denkprocessen van de grootmeesters steeds beter zichtbaar gemaakt. Ook een wereldkampioen kan zich niet meer ach-ter het vanzelfsprekende gezag van zijn titel verbergen (“*Ik* speelde deze zet en *dus* was het de beste”), maar moet nu voortdurend verantwoording voor zijn beslissin-gen afleggen. Want die allesziende, niets ontziende computers hebben altijd wel iets opgemerkt wat beter gekund had.

Bovendien is inmiddels wel duidelijk dat deze kritische meedenkers het spelniveau van hun ‘baasjes’ over de hele linie een flinke impuls hebben gegeven. Wie

voortdurend door de computer wordt gecorrigeerd trekt zich aan diezelfde computer op. Zowel op wereldtop- als op clubniveau wordt er tegenwoordig beter gespeeld dan in het pre-computertijdperk en ijverige studenten maken veel sneller vorderingen dan vroeger.

Kortom, het schaakspel heeft ook deze technologische ontwikkeling geruisloos geabsorbeerd, zoals het in het verleden ook de uitvinding van de boekdrukkunst, de industriële revolutie en de introductie van de schaakklok niet alleen heeft overleefd, maar er zijn voordeel mee heeft gedaan. Vanaf het prille begin – dat niet is gedocumenteerd, maar waarschijnlijk enkele millennia geleden in India ligt – heeft het zich aangepast aan verschillende en veranderende maatschappijen en culturen. Het heeft vernietigende oorlogen overleefd, tijden van onderdrukking door (meest religieuze) gezagsdragers en periodes van somberheid waarin het spel inhoudelijk leek doodgebloed. In zijn geleidelijke verspreiding over de hele wereld ontstonden er door de eeuwen heen regionale verschillen in spelregels, die geruisloos weer werden gladgestreken toen de wereld in de negentiende eeuw begon te globaliseren. Het is een spel geweest voor vorstenhoven en voor koffiehuisen, voor de elite en voor de massa, voor de geduldigen en voor de ongeduldigen, en tegenwoordig zou je kunnen zeggen voor de huiskamer en voor het internet.

Een volledig overzicht van de hele geschiedenis valt buiten het kader van dit boek, dat in de eerste plaats beknopt wil zijn. Pas in de negentiende eeuw komt het schaakspel in een fase waarin de schaker van nu zichzelf en zijn omgeving enigszins kan herkennen. Maar we beginnen met iemand uit de achttiende eeuw, iemand die zijn tijd ver vooruit was en die kan worden gezien als de grondlegger van het moderne schaak, niet alleen vanwege zijn successen als speler, maar vooral omdat hij zijn diep begrip van het spel goed onder woorden kon brengen en dat ook deed. Hij kwam, zag, overwon én hij schreef op *waarom* hij gewonnen had. Wat kan een mens méér doen?

François-André Danican Philidor

François-André Danican Philidor (1726-1795) werd geboren in een vooraanstaande muzikale familie in Frankrijk. In navolging van zijn vader, grootvader en vele andere familieleden werd hij musicus en hij bleek al snel uiterst getalenteerd. Hij werd een van de toonaangevende componisten van zijn tijd en was met name succesvol in het toen zeer populaire genre van de opéra comique. Daarnaast ontwikkelde hij al jong een passie voor het schaakspel, waarvoor hij zo mogelijk nóg meer talent bleek te hebben.

Er was in die tijd nog in de verste verte geen sprake van iets als organisatie in de schaakwereld (laat staan een *wereldwijde* organisatie zoals we die nu kennen) en de term wereldkampioen was nog niet bedacht. Toch was de weg naar de top voor een jonge, ambitieuze en talentvolle schaker in feite dezelfde als nu, namelijk: zoek steeds sterkere tegenstanders op en versla ze, liefst in een tweekamp over meerdere partijen.

*Buste van Philidor op de Opéra Garnier in Parijs
(foto Paul van der Sterren)*

Aan het eind van dit traject kreeg je dan wel geen officiële titel, maar je werd wel degelijk als de beste *erkend*. Je moest dus wel kunnen reizen, iets wat in de achttiende eeuw niet vanzelfsprekend was. Maar mede dankzij zijn succesvolle muzikale carrière was Philidor hiertoe in staat. Nadat hij in zijn jeugd in het legendarische Café de la Régence in Parijs zijn sporen verdiend had, voerde de muziek hem eerst naar de Republiek der Verenigde Nederlanden en vervolgens naar Engeland, waar hij in 1747 in een tweekamp de Syriër Philippe Stamma, die tot dan als de beste speler ter wereld gold, met grote cijfers versloeg. Ook de beste Engelsman van destijds, Abraham Janssen, bleek nauwelijks partij voor hem te zijn en nadat hij, terug in Pa-

rijs, ook nog eens zijn oude leermeester François Antoine Kermur de Legal formeel in een tweekamp verslagen had, was Philidor onbetwist de ‘beste ter wereld’.

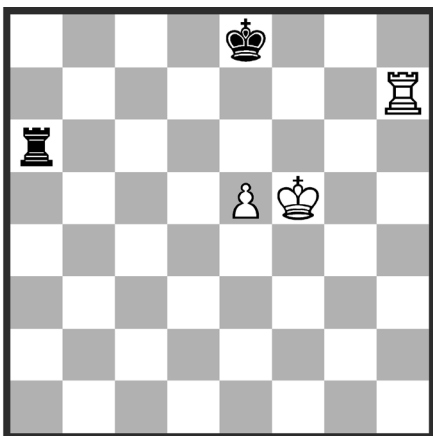
Maar wat hem pas echt uniek maakt in de geschiedenis van het schaakspel is de enorme superioriteit waarmee hij over zijn tijdgenoten *bleef* heersen. Tot aan zijn dood in 1795 zou hij niet in een tweekamp verslagen worden. Dat is een periode van zo’n vijftig jaar! Zelfs de generatie van zijn kleinkinderen slaagde er niet in om hem van zijn troon stoten.

Overall waar hij kwam gaf hij les (zowel in het schaken als in de muziek) en verblufte hij de schaakwereld met zijn demonstraties. Zo was hij de eerste die twee of drie partijen blind simultaan speelde, geblinddoekt dus tegen twee of drie (ziende) tegenstanders tegelijk, een absolute sensatie in die tijd. Hij vatte zijn schaaktechnische inzichten samen in een leerboek dat, in vele talen vertaald, ruim een eeuw lang hét standaardwerk zou blijven: *L’Analyse des Échecs*. Hierin geeft hij – ook

weer als eerste in de geschiedenis – een volledige en systematische behandeling van alle fasen en alle aspecten van het schaakspel.

Hij was de eerste die er nadrukkelijk op wees dat het de pionnen zijn die het karakter van een stelling bepalen en dat het nastreven van een gezonde en flexibele pionnenstructuur dus een belangrijk strategisch doel moet zijn. Zijn axioma “de pion is de ziel van het schaakspel” werd een gevleugelde uitdrukking. Op grond hiervan beval hij na de beginzetten 1.e4 e5 2.♘f3 de zet 2...d6 aan, waarmee zwart, anders dan met het gangbare 2...♘c6 dat de c-pion blokkeert, zijn pionnenketen maximaal flexibel houdt. Deze opening is later naar hem genoemd.

Omdat het noteren van partijen in zijn tijd nog volkomen ongebruikelijk was kunnen we helaas niet meer meebelevén hoe de vele triomfen die hij vierde inhoudelijk tot stand kwamen. Beter dan met een van de weinige partijfragmenten die er van hem bewaard zijn gebleven (vaak is het dan nog de vraag of de notatie wel klopt en of het niet om een voor didactische doeleinden *geconstrueerde* partijfase gaat) doen we hem recht met een van de meest onverwoestbare instructievoorbeelden uit *L'Analyse des Échecs*. Het gaat hierbij om een stelling, of eigenlijk om een verdedigingsmethode, die van fundamenteel belang was, is en altijd zal blijven voor iedereen die iets wil leren over toreneindspelen, een methode die de geschiedenis is ingegaan als ‘de stelling van Philidor’:

Toreneindspelen komen in de praktijk bijzonder vaak voor en hoewel ze vrijwel altijd met meerdere pionnen aan weerszijden zullen beginnen, monden

ze bijna steeds uit in één van een beperkt aantal tamelijk overzichtelijke standaardtypen waarin nog maar een of twee pionnen over zijn.

Dit is zo’n standaardstelling. Wit is erin geslaagd om de zwarte koning af te snijden op de onderste rij en met zijn ene overgebleven pion en zijn koning ver op te rukken.

Maar de zwarte koning mag dan in zijn bewegingsvrijheid beperkt zijn, hij blokkeert op e8 wél de verdere opmars van de witte pion. De vraag is dus: kan wit hier verder komen?

Wat Philidor liet zien is dat zwart deze stelling eenvoudig remise houdt als hij

geduldig met zijn toren de zesde rij blijft bewaken totdat wit met zijn pion naar voren gaat. Is wit aan zet, dan is het enige wat hij kan proberen **1.e6**.

Er dreigt dan **2.♙f6**, waarna zwart hetzelfde wordt mat gezet (bijvoorbeeld **1.e6 ♖b6 2.♙f6 ♖b1 3.♖h8** mat), hetzij de witte pion moet laten doorlopen (bijvoorbeeld **1.e6 ♖b6 2.♙f6 ♙d8 3.♖h8+ ♙c7 4.♙f7** en de opmars **e6-e7-e8** valt niet meer tegen te houden).

Maar als zwart op dit gevaar alert is kan hij zich volkomen afdoende verdedigen door op **1.e6** onmiddellijk **1...♖a1!** te spelen met de bedoeling om **2.♙f6** te beantwoorden met **2...♖f1+**. De witte koning heeft nu nergens een goed vluchtveld: op **3.♙e5** volgt **3...♖e1+** **4.♙d6 ♖d1+** en zwart blijft net zo lang van achteren schaakgeven tot de witte koning zich zo ver van zijn pion verwijderd dat alle gevaar voor zwart geweken is. Als zwart in de diagramstelling aan zet is moet hij iets doen waarmee hij dit verdedigingsmechanisme intact houdt, bijvoorbeeld

1...♖b6. Wat hij vooral *niet* moet doen is het ongeduldige **1...♖a1?**, want dan geeft hij wit de kans om **2.♙f6!** te spelen, waarna het te laat is voor **2...♖a6+** omdat wit dan **3.e6** speelt, maar te vroeg voor schaakgeven van achteren

omdat wit nu na **2...♖f1+** een veilig veld voor zijn koning heeft op e6. Zwart heeft dan geen verdere schaakjes meer en zit plotseling in grote moeilijkheden.

Dat hij ook in dit geval nog net remise houdt, mits hij met zijn koning de goede kant opgaat (**2...♖f1+** **3.♙e6 ♙f8!** **4.♖h8+ ♙g7**) en ook in het vervolg precies weet wat hij verder moet doen is weer een ander verhaal, want dat verdedigingsmechanisme is van een veel hogere moeilijkheidsgraad.

Waar het in de stelling van Philidor om gaat is dat zwart *gemakkelijk* remise maakt als hij geduldig zijn toren op de zesde rij houdt *totdat* wit zijn pion opspeelt en *dan* van achteren schaakjes gaat geven. Wie deze methode goed begrepen heeft en hem ook in de praktijk kan toepassen heeft een geweldige basis gelegd onder iedere verdere bestudering van het toreneindspel.

De tweekamp La Bourdonnais – McDonnell, 1834

Al voor de dood van Philidor in 1795 was het schaakleven grotendeels lamgelegd door de revolutie, burgeroorlog en terreur waarin Frankrijk eerst zichzelf en ten slotte heel Europa had gestort. Aan de verwoestende reeks oorlogen, die aan miljoenen mensen het leven kostte en alle betrokken landen volledig uitgeput achterliet kwam pas met de ondergang van Napoleon in de slag bij Waterloo in 1815 een eind. Ongetwijfeld werd er ook gedurende deze verschrikkelijke tijd wel geschaakt, maar dan 'op kleine schaal', zonder grote evenementen en bijgevolg ook zonder grote namen.

De eerste schaker die weer enigszins een prominente rol begon te spelen in Frankrijk (wat ook in de periode na Philidor nog lang als het sterkste schaakland ter wereld werd beschouwd) was een veteraan uit het Franse leger, Alexandre Deschappelles (1780-1847). Hij was het prototype van de echte *speler*, een man die nooit een schaakboek las, er uiteraard ook geen schreef en behalve in het schaakspel ook nog eens uitblonk in een aantal andere spelen zoals whist, backgammon en biljart. Maar pas toen rond 1820 zijn briljante leerling Louis-Charles Mahé de La Bourdonnais (1797?-1840) in beeld kwam en het weer tot (sporadische) ontmoetingen tussen de beste Engelse en Franse schakers begon te komen, kwam de schaakwereld weer echt een beetje tot leven. La Bourdonnais overvleugelde zijn leermeester al snel, hij schreef in navolging van Philidor een leerboek, *Nouveau Traité du Jeu des échecs*, was medeoprichter van het allereerste schaaktijdschrift (*Le Palamède*) en toen hij

in Frankrijk iedereen verslagen had trok hij naar Engeland, op zoek naar nieuwe tegenstanders. Het zou uiteindelijk resulteren in de eerste echt grote, geruchtmakende en bovendien redelijk goed gedocumenteerde tweekamp uit de schaakgeschiedenis. Zijn tegenstander was Alexander McDonnell (1798-1835), een in Londen wonende Ier, die in 1834 de eer kreeg om zijn land te vertegenwoordigen (Ierland was in die tijd onderdeel van het Verenigd Koninkrijk) in deze historische tweekamp. In feite ging het trouwens om een reeks van zes tweekampen, waarschijnlijk omdat de verliezer telkens onmiddellijk een revanche wilde (en kreeg!), die men echter achteraf als één geheel is gaan zien. La Bourdonnais won vier van de zes matches, verloor er één, terwijl de laatste onder nooit volledig opgehelderde omstandigheden bij een kleine voorsprong voor McDonnell gestaakt werd. Ook over het aantal gespeelde partijen is geen duidelijkheid, vooral vanwege het raadselachtige slot van die laatste match. De ene bron geeft in totaal 85 partijen, een ander 88 en ook de aantallen 91 en 92 worden genoemd, terwijl La Bourdonnais zelf het in *Le Palamède* afrondt op 100. In ieder geval was de totaalscore overweldigend in zijn voordeel: uitgaande van 85 partijen werd het 45-27 voor La Bourdonnais bij 13 remises.

La Bourdonnais

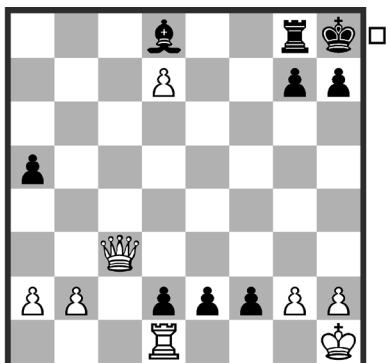
De tweekamp werd gespeeld onder enorme belangstelling van het publiek en de zetten ervan werden – nooit eerder vertoond! – genoteerd en gepubliceerd, zodat ieder die dat wilde ze kon bestuderen en zelfs becommentariëren. Dit noteren gebeurde niet door de spelers zelf (zelf je zetten noteren was in die tijd ongehoord en zou nog decennialang als een onzinnige inbreuk op de voor het schaken noodzakelijke concentratie worden beschouwd), maar door een notulist. Het leidde er o.a. toe dat schakers van over de hele wereld hun eigen openingenrepertoire gingen modelleren op dat van de topspelers en dat die openingen voor het eerst grondig werden onderzocht en bekritiseerd. Tot dan toe was openingstheorie iets wat in studeerkamers tot stand kwam en (waarschijnlijk) weinig praktische waarde had in de toernooizaal. Veel indruk op het publiek maakten ook de spelers zelf met hun volkomen tegengestelde karakters. La Bourdonnais speelde snel, was extravert

en liet zijn emoties als het verloop van de strijd daar aanleiding toe gaf de vrije loop. Hij was een bon vivant, voerde tijdens de partijen op luide toon gesprekken met omstanders en begon meteen na afloop ook nog eens tegen diezelfde omstanders om geld te spelen, vaak tot diep in de nacht. McDonnell speelde juist extreem langzaam (aan de bedenktijd werden nog geen beperkingen gesteld), trok zich na afloop uitgeput terug en vertrok nooit een spier, niet bij voor- en niet bij tegenspoed. Ze moeten elkaar verschrikkelijk op de zenuwen hebben gewerkt.

Over een tweekamp met zoveel partijen valt in schaaktechnisch opzicht natuurlijk heel veel te zeggen. Toch is er één moment dat eruit springt, één stelling die als het ware emblematisch is geworden voor de hele match. Zeg “La Bourdonnais-McDonnell” en je zegt dit:

- McDonnell, Alexander
- La Bourdonnais, Louis-Charles Mahé
- London 1834

Het is de slotstelling van de 62e partij of, nauwkeuriger, van de 16e partij van de vierde match. Zwarts laatste zet was

37... e2

Wit, McDonnell, gaf het hier op. Hij heeft een dame meer, maar tegen de vloedgolf aan zwarte pionnen die allemaal op promoveren staan is hij zo machteloos als een zandkasteel bij opkomend water. Als iemand mij wel eens vraagt wat er nou eigenlijk zo mooi is aan het schaken laat ik deze stelling zien.

La Bourdonnais wordt ook wel de eerste beroepsschaker genoemd, omdat hij in ieder geval de laatste tien jaar van zijn leven geen andere inkomsten had dan wat hij met het schaken verdiende. Hij stierf in armoede op (waarschijnlijk) 43-jarige leeftijd in Londen. McDonnell was toen al zes jaar dood. Hij overleed nog geen jaar na de tweekamp, volgens sommigen door fysieke en mentale uitputting. Ook toen was schaken al topsport.

Londen 1851, het eerste toernooi

Na de dood van La Bourdonnais in 1840 bevond de schaakwereld zich in een soort machtsvacuüm, want een duidelijke opvolger voor hem was er niet, noch in Frankrijk, dat nu al meer dan een eeuw lang de schaakwereld had gedomineerd, noch in Engeland, dat de meest recente uitdagers geleverd had. Toch waren het vertegenwoordigers van deze twee landen die nog één keer om de hoogste eer zouden spelen. Het waren de Fransman Pierre de Saint-Amant (1800-1872) en de Engelsman Howard Staunton (1810-1874) die het in 1843 in Parijs met elkaar uitvochten wie zich de opvolger van La Bourdonnais zou mogen noemen. Staunton won met 13-8 (elf winstpartijen, zes nederlagen en vier remises). Hij maakte vooral veel indruk met het hoge niveau van zijn openingsvoorbereiding, een aspect van het spel dat, nu men eenmaal begonnen was partijen te noteren en er een heuse schaakliteratuur aan het ontstaan was, steeds belangrijker werd. Zo introduceerde hij de beginzet 1.c4, die sindsdien de naam Engelse opening draagt. Ook was hij de eerste die voor zo'n belangrijke tweekamp aantrad met twee helpers, die secondanten werden genoemd, naar analogie van de helpers bij een duel.

Maar al tijdens deze match wordt er in allerlei opzichten om méér vernieuwing geroepen. De schaakwereld is met zijn tijd mee aan het veranderen en wordt actiever, internationaler en misschien ook wel democratischer. De term 'toernooi' doet zijn intrede en zelfs het woord 'wereldkampioen' valt, zij het nog in een losse, zeker niet formeel bedoelde context (Staunton valt de eer te beurt om als eerste – incidenteel – zo te worden genoemd).

Het gevolg is dat er in 1851 in Londen voor het eerst in de schaakgeschiedenis een heus toernooi wordt georganiseerd, een toernooi waarvoor de beste spelers van dat moment worden uitgenodigd en wat dus – onuitgesproken maar onmiskenbaar – bedoeld is om vast te stellen wie op dat moment de beste schaker ter wereld is. Maar het is nog maar een experiment en mede daarom vindt de winnaar, over wie zo dadelijk meer, toch niet algemeen als zodanig erkenning.

Howard Staunton

In veel opzichten was dit eerste toernooi, hoe nieuw de formule op dat moment ook was, nog stevig gemodelleerd op de oude situatie. Er werden nog steeds tweekampen gespeeld, maar dan binnen een – wat we nu zouden noemen – knock-outformaat: in de eerste ronde speelden zestien deelnemers in acht tweekampen tegen elkaar, de acht winnaars gingen door en twee ronden later stonden de twee sterkste spelers in de finale. Zo hadden dus niet twee, maar zestien schakers een kans gehad om zichzelf de beste te tonen. Het zou nog een eeuw duren voordat dit principe, om veel meer dan twee schakers bij de strijd om de hoogste eer te betrekken, algemeen aanvaard werd en in die zin was “Londen 1851” zijn tijd dus ver vooruit. Maar los daarvan was het fenomeen ‘toernooi’ een groot succes, dat binnen enkele decennia niet meer weg viel te denken uit de schaakwereld. Sterker nog, toernooien zouden de ruggengraat van het schaakleven worden op alle niveaus. Het bleek gewoon heel leuk om zoveel schakers tegen elkaar te laten spelen: meer spanning, meer drama, meer mooie partijen. Daarnaast bleef de tweekamp bestaan met de functie die hij altijd al had, namelijk als de ultieme manier om uit te maken wie van twee spelers de sterkste is, een echte, zuivere krachtmeting.

Winnaar van het toernooi werd de Duitser Adolf Anderssen (1818-1879). Hij won al zijn matches met duidelijke cijfers en versloeg in de halve finale Staunton. Hiermee was de schaakwereld definitief aan de rivaliteit tussen Frankrijk en Engeland ontstegen. Anderssen zou tot aan zijn dood in 1879 één van de beste spelers ter wereld blijven en veel van zijn rivalen (en directe opvolgers) waren afkomstig uit Midden-Europa. Voor Staunton betekende dit toernooi min of meer het einde van zijn actieve schakersloopbaan. Hij veranderde van een schaakspeler in een schaakschrijver. Tot aan zijn dood in 1874 wijdde hij zich – behalve aan zijn loopbaan als

Shakespeare-geleerde – aan het door hemzelf opgerichte eerste Engelstalige schaaktijdschrift, *Chess Player's Chronicle*, aan zijn schaakrubriek in de *London Illustrated News* en aan het schrijven van boeken.

Adolf Anderssen

Hij schreef het eerste toernooiboek, namelijk dat van 'Londen 1851', maar maakte vooral blijvend naam met enkele zeer goed ontvangen leerboeken, zoals *The Chess-Player's Handbook*, wat zelfs nu, 170 jaar na eerste verschijning, nog altijd verkrijgbaar is. Ook zal zijn naam voor altijd verbonden blijven aan het eerste type schaakstukken dat internationaal als standaardmodel werd geaccepteerd en dat op zijn manier een bijdrage heeft geleverd aan de eenwording van de schaakwereld, het Staunton model.

Was Staunton dus het type van de schaakgeleerde, zijn 'opvolger' Adolf Anderssen was weer een echte *speler*. In tweekampen zou hij worden verslagen door zowel Paul Morphy in 1858 als Wilhelm Steinitz in 1866 (waarover in de beide volgende hoofdstukken meer), maar als toernooi-

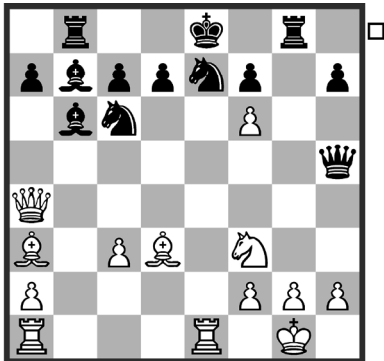
speler was hij zeldzaam succesvol. Na zijn succes in Londen 1851 won hij ook het eerste *round-robin* toernooi (alle deelnemers één keer tegen elkaar) in 1862, wéér in Londen, met de fantastische score van 12 uit 13 en vooral na 1866, toen de toernooien overal in Europa als paddenstoelen uit de grond begonnen te schieten, won hij praktisch waar hij maar kwam.

Maar hij is vooral beroemd gebleven dankzij zijn uiterst fantasierijke manier van spelen. Altijd op zoek naar aanvalsmogelijkheden en benadigd met een groot combinatievermogen speelde hij zijn tegenstanders vaak helemaal zoek in indrukwekkende partijen. Zijn twee beroemdste partijen hebben zelfs een ere-naam gekregen, een zeldzaamheid in de schaakliteratuur. Het zijn 'de onsterfelijke partij' en de 'evergreen', de eeuwig jonge. Hier is het slot van 'de evergreen':

Jean Dufresne

 Anderssen, Adolf
 Dufresne, Jean
 Berlijn 1852

Stelling na: 18... ♖g8

Wit staat een stuk achter, maar dat is geen probleem voor hem, want het zwarte paard op e7 staat gepend en kan zich niet in veiligheid brengen. Ernstiger is dat zwart dreigt met 19... ♔xf3 nog een stuk te slaan, waarna het er bovendien somber uitziet voor de witte koning. Anderssens oplossing is even eenvoudig als diepzinnig.

19. ♖ad1!

Oppervlakkig gezien lijkt deze zet te getuigen van een verbijsterende naïviteit. Wit slaat niet onmiddellijk toe én hij pareert geen enkele dreiging. Maar hij betreft zijn laatste nog niet actieve stuk in de strijd en dat geeft de doorslag. In een stelling waarin alle ogen zijn gericht op e7 heeft Anderssen scherp gezien dat niet dit veld, maar d7 de werkelijke zwakke schakel is in de zwarte verdedi-

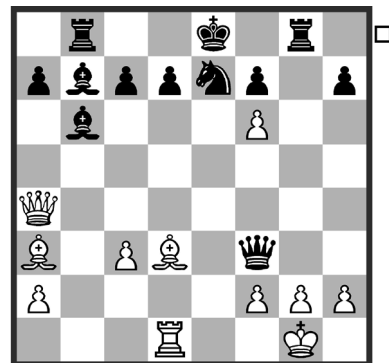
ging. Het is een demonstratie van koelbloedigheid en combinatievermogen op het hoogste niveau. Maar je zou het ook, iets minder hoogdravend, kunnen beschrijven als een diepe valstrik. Dufresne trapt er met open ogen in.

19... ♔xf3?

De stelling is enorm gecompliceerd en latere analyses hebben uitgewezen dat zwart een hele serie betere zetten had, waaronder 19... ♖g4, 19... ♖xg2+, 19... ♗d4 en 19... ♔h3. Maar ons gaat het om wat nu volgt:

20. ♖xe7+! ♘xe7?

De zwartspeler ziet het onheil niet aankomen. Met 20... ♔d8! 21. ♖xd7+! ♔c8! had hij nog taaie tegenstand kunnen bieden.

Stelling na: 20... ♘xe7?

21. ♔xd7+!

Terwijl hij al een toren en een paard geofferd heeft en bovendien zelf op de